

Universiteit Utrecht, Faculteit Sociale Wetenschappen
Master Kinder- en Jeugdpsychologie

Implementatie en effectiviteit van EQUIP in het praktijkonderwijs: een pilotstudie

Thesis

Student: C.IJzerman
Studentnummer: 3054640
Begeleider: Prof. dr. D. Brugman
Tweede beoordelaar:

Inhoudsopgave

Abstract	3
Inleiding	4
<i>Cognitieve vertekeningen</i>	5
<i>EQUIP een peergroep benadering</i>	6
<i>EQUIP bijeenkomsten</i>	7
<i>Effectiviteit van EQUIP in het onderwijs</i>	8
<i>Programma integriteit</i>	9
<i>Huidig onderzoek</i>	10
Methode	12
<i>Steekproefbeschrijving</i>	12
<i>Interventie</i>	13
<i>Meetinstrument</i>	13
<i>Procedure</i>	17
Resultaten	19
Discussie	26
<i>Beperkingen ten aanzien van het onderzoek</i>	28
<i>Aanbevelingen</i>	28

Abstract

The current pilot study investigates the program integrity and the effects of the EQUIP-program on cognitive distortion and perception of the peerculture. The research was conducted at a high school for children with a low IQ score. The research includes a pre-experimental design with a pre- and post- test. Data on cognitive distortions and perception of the groupculture were obtained for 40 students (age $M = 13.2$, $SD = .51$). Pre- and post-test data measuring the cognitive distortions were collected from 30 of them and pre- and post-test data measuring the peerculture were collected from 22 of them. Program integrity was calculated based on observations of the EQUIP meetings for 'anger management en thinking errors'. The results show there were no significant changes in cognitive distortions after participating in the the EQUIP program. No relationship was found between cognitive distortions and program integrity. The results do show a significant improvement in the perception of the peerculture on the scale 'hulp en steun krijgen'. No relationship was found between program integrity and perception of the peerculture. Future reseach should focus on program exposure as well as on the extent to which the EQUIP program in its present form is suitable for students with low IQ.

Inleiding

Antisociaal gedrag is gedrag, waarbij anderen direct of indirect schade toegebracht wordt door het overtreden van belangrijke morele en sociale normen (Barriga, Morrison, Liau, & Gibbs, 2001). In voorgaande jaren werd wereldwijd een toename van antisociaal gedrag bij kinderen en jeugdigen waargenomen (Vincken, Eijkelenboom, Muris & Meesters, 2004). Onderzoek heeft aangetoond dat antisociaal gedrag bij adolescenten een verhoogd risico vormt op ernstig probleem gedrag, psychopathologische stoornissen en criminaliteit op latere leeftijd (Moffitt, 2003; in van der Velden, 2009).

Verondersteld wordt dat aan het ontstaan en in stand blijven van antisociaal gedrag bepaalde sociaal cognitieve processen ten grondslag liggen. In de afgelopen jaren zijn er verscheidene interventie en preventie programma's ontwikkeld, die inspelen op deze sociaal cognitieve processen en die een afname in antisociaal gedrag trachten te bewerkstelligen (Cunningham & Henggeler, 2001; in Van der Velden, 2009). Een van deze interventie programma's is het EQUIP programma. Dit interventie programma combineert een groepsbenadering met cognitieve gedragstherapie. Enerzijds bevinden jongeren met antisociale gedragsproblemen zich vaak in een negatieve groeps cultuur. Het EQUIP programma is erop gericht om een negatieve groeps cultuur om te buigen naar een positieve groeps cultuur. Anderzijds hebben jongeren met antisociale gedragsproblemen vaak te kampen met beperkingen in hun vaardigheden. Het programma is gericht op het aanleren van sociale vaardigheden, reduceren van cognitieve vertekeningen en het stimuleren van de morele ontwikkeling.

Het EQUIP programma wordt ook in een aangepaste versie aangeboden binnen het onderwijs. Onderzoek naar de effectiviteit van EQUIP binnen het onderwijs beperkt zich tot op heden tot het onderzoek van Van der Velden (2009). Ze vond in haar onderzoek een kleine afname in cognitieve vertekeningen en in de positieve houding ten aanzien van antisociaal gedrag. Van der Velden (2009) geeft in haar onderzoek aan, dat het voor de effectiviteit van het EQUIP programma van belang is om in vervolg onderzoek onder andere te kijken naar de kwaliteit van implementatie van het programma. Wanneer een interventie of preventie programma niet uitgevoerd wordt zoals is bedoeld, kan dit leiden tot een afname in de effectiviteit van een programma (Dane & Schneider, 1998). Daarnaast onderzoekt ze niet wat er gedurende de EQUIP periode met de groeps cultuur gebeurt.

Het doel van de huidige pilotstudie is om te bepalen wat de programma integriteit is van de EQUIP cursus binnen het praktijk onderwijs om vervolgens te kijken of de programma

integriteit van invloed is op de effectiviteit van het EQUIP programma. In het kader van het thesisonderzoek worden alleen onderzocht wat de invloed van EQUIP is op de programma component cognitieve vertekeningen, daarnaast wordt onderzocht of er een verandering plaatsvindt in de beleving van de groepscultuur. Voor een uitwerking van verandering van morele keuzes wordt verwezen naar het thesisonderzoek van Elboujdaini (2010).

Cognitieve vertekeningen

Bij cognitieve vertekeningen, ook wel denkfouten genoemd, wordt er op een onjuiste of bevooroordeelde manier betekenis gegeven wordt aan een gebeurtenis of situatie (Gibbs, Potter, Barriga & Liao, 1996). Wanneer cognitieve vertekeningen in hoge mate voorkomen, kunnen ze leiden tot antisociale gedragsproblemen. Gibbs e.a. (1996) maken onderscheid in tussen primaire en secundaire zelfbeschermende cognitieve vertekeningen. ‘Egocentrisme’ ook wel ‘zelfzuchtigheid’ genoemd, is een primaire denkfout, waarbij het gaat om het vertonen van egocentrische houdingen. Bij ‘egocentrisme’ worden de eigen wensen, verwachtingen, gedachten en behoeftes als dusdanig belangrijk ervaren dat de gedachten, verwachtingen etc. van anderen (deels) genegeerd worden (Nas, Brugman & Koops, 2008). Het eigenbelang staat voorop wat impulsief, antisociaal en agressief gedrag bevordert (Gibbs e.a., 1996). Naast de primaire denkfout ‘egocentrisme’ maken Gibbs e.a. (1996) onderscheid in 3 typen secundaire denkfouten. Secundaire denkfouten hebben als doel schuldgevoelens te neutraliseren en het zelfbeeld te beschermen. De secundaire denkfouten zijn ‘uitgaan van het ergste’, ‘anderen de schuld geven’ en ‘goedpraten/verkeerd benoemen’. Bij ‘uitgaan van het ergste’ wordt er onterecht vanuit gegaan dat anderen vijandige bedoelingen hebben. In een sociale situatie wordt uitgegaan van het ergste scenario, alsof deze onvermijdelijk is. Tevens wordt er vanuit gegaan dat verbetering in eigen of in andermans gedrag en leven onmogelijk is. Bij de denkfout ‘anderen de schuld geven’ wordt de schuld onterecht buiten zichzelf gelegd. Tot slot wordt bij de denkfout goedpraten/ verkeerd benoemen antisociaal gedrag afgedaan als niet schadelijk voor de ander of zelfs als acceptabel of wenselijk (Barriga e.a., 2001).

EQUIP is een interventie programma, waarin de afname van zelfbeschermende cognitieve vertekeningen een belangrijk doel is. Het EQUIP programma is gericht op de afname van antisociaal gedrag bij adolescenten door onder meer het verminderen van cognitieve vertekeningen. Het programma wordt ingezet in residentiële instellingen en scholen (Gibbs, Potter & Goldstein, 1995). Het programma is gebaseerd op de cognitieve

gedragstheorie en is gericht op het stimuleren van verantwoordelijk denken en handelen van leerlingen (van der Velden, 2009).

EQUIP, een peergroep benadering

Het groepsinterventie programma EQUIP is ontwikkeld om jongeren met antisociale gedragsproblemen te motiveren en te leren zich verantwoordelijk te gedragen en elkaar te helpen (Gibbs, Potter & Goldstein, 1995). Het EQUIP programma combineert een peergroep benadering met het aanleren van vaardigheden.

De peergroep benadering is gebaseerd op het 'positive peer culture' (PPC) model van Vorrath en Brendtro (1986; in Gibbs e.a., 1995). Veel antisociale jongeren maken deel uit van een negatieve jongeren cultuur (Gibbs e.a., 1995). Het uitgangspunt van het PPC model is om een negatieve groeps cultuur om te buigen tot een positieve groeps cultuur, waarin individuen zich verantwoordelijk voelen voor elkaar en elkaar ook daadwerkelijk helpen (Nas, 2005). Door elkaar te helpen wordt het zelfvertrouwen en zelfrespect van de jongeren versterkt (Gibbs e.a., 2005). De peergroep interventie werd populair toen naar voren kwam dat de invloed van leeftijdsgenoten binnen een residentiële setting groter was dan behandeling door een volwassene (Nas, 2005).

Aan de hand van EQUIP bijeenkomsten en met name wederzijdse hulpbijeenkomsten wordt getracht een negatieve cultuur naar een positieve cultuur te transformeren. In deze transformatie worden vier fases onderscheiden. Dit zijn de vormende fase (groepsleden gedragen zich onzeker en wantrouwend en moeten steeds aangemoedigd worden deel te nemen), opstandige fase (groepsleden zoeken de grenzen en verzetten zich openlijk tegen het programma), de normerende fase (de meeste groepsleden willen de groep niet afvallen en uiten op respectvolle wijze afkeur of onverantwoordelijke gedrag) en tot slot een positieve groeps cultuur (een sterke samenwerkende groep, waarin wederzijdse belangstelling en zorg voor elkaar centraal staat) (Gibbs e.a., 1995). Een peergroep benadering alleen is niet voldoende om onder de negatieve groepsdruk uit te komen (Nas, 2005). Voordat de jongeren elkaar kunnen helpen moeten ze ook de juiste motivatie hebben en de juiste vaardigheden aanleren (Gibbs e.a., 1995).

De meeste antisociale jongeren hebben te kampen met beperkingen in de vaardigheden. Deze worden door Gibbs e.a. (1996) gedefinieerd als de drie D's, namelijk 'social skill Deficiencies', 'moral developmental Delay' en 'social cognitive Distortions'. Deze termen staan voor tekortkomingen in de sociale vaardigheden, achterstand in de morele ontwikkeling en verstoringen in de sociale informatieverwerking (Gibbs e.a., 1996). Het

EQUIP programma is gericht op het aanleren en/of verbeteren van deze vaardigheden aan de hand van de programma componenten ,‘woedebeheersing en cognitieve vertekeningen’, ‘sociale vaardigheden’ en ‘morele keuzes’ (Gibbs e.a.,1995).

EQUIP bijeenkomsten

Het interventie programma EQUIP bestaat uit vier soorten bijeenkomsten. Dit zijn woedebeheersing en cognitieve vertekeningen, sociale vaardigheden, morele keuzes en wederzijdse hulpbijeenkomsten, waarin jongeren zelf een probleem in kunnen brengen om vervolgens daarop de opgedane vaardigheden toe te passen. Voorafgaand aan de programma bijeenkomsten zijn er eerst drie introductiebijeenkomsten, waarbij eerst de achtergrond van en afspraken binnen de EQUIP cursus worden besproken en vervolgens de denkfouten en probleemnamen worden geïntroduceerd.

De programma component sociale vaardigheden bestaat uit 10 bijeenkomsten. De sociale vaardigheden die in het EQUIP programma aangeleerd worden zijn afkomstig uit Goldstein en Glick's (1987; in Gibbs e.a., 1995) '*aggression replacement training*' (ART). Het doel van de sociale vaardigheidsbijeenkomsten is om de egocentrische vooroordelen en denkfouten te doen afnemen en de jongeren te leren naast de eigen legitieme verwachtingen zich ook te verplaatsen in verwachtingen en gevoelens van anderen tijdens de sociale interactie (Gibbs e.a., 1995). De bijeenkomsten zijn opgebouwd uit het voordoen van de sociale vaardigheid door de trainer, uitproberen van de vaardigheid door de jongeren, feedback op het rollenspel en oefening van de vaardigheid (Gibbs e.a., 1995).

De programma component morele ontwikkeling bestaat uit 10 bijeenkomsten. Bij antisociale jongeren wordt een achterstand in de morele ontwikkeling gekenmerkt door een sterke ik-gerichtheid (egocentrische bias) en een laag stadium van moreel redeneren (Gibbs e.a., 1995). Het doel van de morele keuze bijeenkomsten is om de moreel cognitieve ontwikkeling te stimuleren, zodat jongeren in sociale situaties meer volwassen keuzes zullen maken. De bijeenkomsten zijn opgebouwd uit morele keuzesituaties, waarin individueel en groepsgewijs getracht wordt de jongeren een verantwoorde keuze te laten maken.

Tot slot de programma component woedebeheersing en cognitieve vertekeningen. Deze component staat in het huidige onderzoek centraal. De component bestaat eveneens uit 10 bijeenkomsten. Het doel van de bijeenkomsten jongeren te leren dat ze eerst moeten denken voor ze adequaat en accuraat kunnen handelen. De bijeenkomsten zijn opgebouwd uit enerzijds het aanleren van vaardigheden om beter om kunnen gaan met boosheid en

anderzijds het herhalen van denkfouten, zodat de jongeren zich bewust worden van en beter leren omgaan met denkfouten (Gibbs e.a., 1996).

De drie programma componenten worden afgewisseld: zo is er eerst een bijeenkomst voor omgaan met kwaadheid, vervolgens een voor sociale vaardigheden en daarna een bijeenkomst voor morele keuzes (Gibbs e.a., 1995). De drie componenten samen verbeteren de hulpvaardigheden van de jongeren (Gibbs e.a., 1995). Daarnaast voorzien denkfouten in combinatie met probleemnamen de trainers en jongeren van een gemeenschappelijke taal. Binnen het EQUIP programma bestaan twaalf probleemnamen, die betrekking hebben op problemen waar de jongeren mee te maken hebben, zoals liegen, autoriteitsproblemen en geen rekening houden met anderen (Gibbs e.a., 1995). De onverantwoordelijke gedragingen (probleemnamen) en de overtuigingen (denkfouten) zijn gedurende de bijeenkomsten onderwerp van gesprek.

Effectiviteit van EQUIP in het onderwijs

Er is zowel in Amerika als in Nederland onderzoek gedaan naar de effectiviteit van het interventie programma EQUIP. Uit onderzoek van Leeman e.a. (1993; in Gibbs e.a., 1995) kwam naar voren dat jonge delinquenten een significante verbetering in het gedrag lieten zien en minder recidiveerden in vergelijking met de controle groep. Uit onderzoek van Nas, Brugman en Koops (2005) kwam naar voren, dat delinquente jongeren na het volgen van het EQUIP programma een afname in denkfouten lieten zien en dat ze een minder positieve houding ten opzichte van delinquent gedrag hadden (Van der Velden, 2009).

Vanwege de behoefte aan preventieve interventie programma's voor antisociaal gedrag bij jongeren en vanwege de veelbelovende resultaten van EQUIP, is er ook een preventief EQUIP programma voor scholen ontwikkeld. De implementatie van het programma binnen scholen is in Nederland nog zeer beperkt onderzocht. Van der Velden (2009) heeft als enige gekeken naar de implementatie van EQUIP als primair preventie programma, wat zich richt op een algemene populatie. In het onderzoek van Van der Velden (2009) betekent dit een preventie programma gericht op leerlingen in het voortgezet onderwijs. Het onderzoek is uitgevoerd op 11 middelbare VMBO scholen in Nederland. Uit de resultaten van het onderzoek van Van der Velden (2009) bleek dat leerlingen die de EQUIP cursus hadden gevolgd een negatievere houding hadden ten aanzien van antisociaal gedrag in vergelijking met de controlegroep. Deze negatieve houding ten aanzien van antisociaal gedrag was over langere tijd stabiel voor meisjes, terwijl het effect bij jongens afnam. Verder bleek er in de experimentele groep een significante afname te zijn in

zelfbeschermende cognitieve vertekeningen in vergelijking met de controlegroep. De gevonden effecten van EQUIP op houding ten aanzien van antisociaal gedrag en op zelfbeschermende cognitieve vertekeningen waren klein. Daarnaast bleken de effecten van EQUIP sterker te zijn voor autochtone dan voor allochtone leerlingen. Er werd in de resultaten, na het volgen van de EQUIP cursus, geen directe verandering in antisociaal gedrag, moreel oordelen of sociale vaardigheden gevonden (Van der Velden, 2009).

Binnen Pouwer, een school voor praktijkonderwijs in Utrecht, wordt gebruik gemaakt van een aangepaste instellingsversie van EQUIP (Teylingereind, 2006) in plaats van dat er gebruik gemaakt wordt van de schoolversie (DiBiase, Gibbs, Potter & Spring, 2005; in Van der Velden, 2009). Er zijn verscheidene verschillen tussen de twee versies. Zo is er bij de school versie van EQUIP geen sprake van wederzijdse hulpbijeenkomsten. Daarnaast bestaat de schoolversie uit 30 bijeenkomsten van 1 uur in plaats van uit 33 bijeenkomsten van 1 tot 1,5 uur. De schoolversie van EQUIP moet driemaal per week worden gegeven, terwijl de instellingsversie van EQUIP vijf keer per week moet worden gegeven (Gibbs e.a., 1995). De voorbeelden uit de schoolversie zijn minder 'zwaar' dan uit de instellingsversie. Bovendien zijn er verschillen in didactische werkvormen (groepjes van 3 leerlingen binnen een klas versus een vaste groep van 7-8 jongeren). Pouwer heeft gekozen gebruik te maken van de (aangepaste) instellingsversie, omdat deze in hun ogen minder talig is en meer voorzien is van visuele ondersteuning. Er zijn geen wederzijdse hulpbijeenkomsten. Met andere woorden er is hier sprake van een EQUIP versie die noch overeenkomt met de instellingsversie, noch met de schoolversie. Gegevens van de effectiviteit van de instellings- of schoolversie kunnen niet zonder meer worden toegepast worden op deze variant. Daarbij komt dat er bij Pouwer sprake is van een bijzondere groep leerlingen, die zich onderscheidt van de jongeren die de instellingsversie ontvingen (Nas e.a., 2005) en van de jongeren die de schoolversie ontvingen (Van der Velden, 2009). Hier wordt straks nader op in gegaan.

Programma integriteit

Voor het bepalen van de effectiviteit van een preventie programma is de programma integriteit van belang. Een hoge programma integriteit wil zeggen dat een interventie of preventie programma geïmplementeerd of uitgevoerd wordt zoals het bedoeld is. Bij onderzoek naar de werkzaamheid van preventieve programma's kan zonder bekendheid van de programma integriteit niet bepaald worden of niet-significante resultaten veroorzaakt worden door een slecht programma of doordat het programma niet uitgevoerd wordt zoals het bedoeld is (Dane & Schneider, 1998). Voor het bepalen van de programma integriteit zijn er

een aantal belangrijke kernpunten. Ten eerste de mate waarin de implementatie van activiteiten en methode overeenkomt met de richtlijnen van het programma. De kernpunten van het programma moeten terecht komen bij de juiste populatie; de staf moet goed getraind zijn; er moet gebruik gemaakt worden van de juiste protocollen, technieken en materialen; en het programma moet uitgevoerd worden op de voorgeschreven locatie (Dane & Schneider, 1998; in Dusenbury, Brannigen, Falcon & Hanson, 2003). Uit onderzoek van Dane en Schneider (1998) is gebleken dat er in enkele studies bewijs gevonden is dat bepaalde programma-effecten van preventiestudies alleen werden gevonden wanneer er een voldoende hoeveelheid van de voorgeschreven programma-inhoud werd gegeven. Ten tweede is de blootstelling aan het programma van belang. Hierbij behoren onder andere de hoeveelheid sessies, de duur en de compleetheid van de gegeven sessies (Dusenbury e.a., 2003). Een derde punt is de kwaliteit van de uitvoering (Dusenbury e.a., 2003). Training van en supervisie op de staf bevorderen de bereidheid en zekerheid bij het implementeren van het programma (Dane & Schneider, 1998). Een vierde kernpunt is de mate waarin de participanten betrokken worden en betrokken zijn bij de inhoud en activiteiten van het programma (Dusenbury e.a., 2003). Tot slot is de programma differentiatie van belang, waarbij programma componenten of een programma in het geheel unieke eigenschappen heeft (Dusenbury e.a., 2003). Een afname van programma-integriteit kan leiden tot een afname in de effectiviteit van een interventie (Dane & Schneider, 1998).

Huidig onderzoek

Het doel van de huidige pilotstudie is om de programma integriteit te bepalen van de EQUIP cursus binnen het praktijk onderwijs om vervolgens te kijken of de programma integriteit van invloed is op de effectiviteit van het EQUIP programma. Enerzijds is het huidige onderzoek een aanvulling op het onderzoek van Van der Velden (2009). Anderzijds komen de onderzoekspopulatie en de vorm van de EQUIP cursus tussen de beide onderzoeken niet overeen. De participanten uit het onderzoek van Van der Velden (2009) zijn afkomstig van reguliere VMBO scholen, terwijl de participanten uit het huidig onderzoek afkomstig zijn van het praktijkonderwijs. Het praktijkonderwijs is een speciale onderwijsvoorziening voor kinderen met een IQ score tussen de 55 en 80. Daarnaast werd binnen het onderzoek van Van der Velden gebruik gemaakt van de speciaal ontwikkelde schoolversie van EQUIP. De school uit het huidig onderzoek maakt gebruik van de (aangepaste) instellingsversie van EQUIP. Ze zetten deze versie in als primair preventie: alle jongeren van deze school voor

praktijkonderwijs volgen deze versie . In hoeverre deze versie geschikt is voor de participanten uit het huidige onderzoek is onbekend.

Overeenkomstig met het onderzoek van Van der Velden (2009) zal worden nagegaan of er na het volgen van de EQUIP cursus een vermindering plaatsvindt in de mate van denkfouten. Op basis van het onderzoek van Van der Velden (2009) is de verwachting dat er na het volgen van EQUIP een significante afname zal zijn in de mate van denkfouten. Als aanvulling op het onderzoek van Van der Velden (2009) zal in het huidige onderzoek ook gekeken worden of er na het volgen van de EQUIP cursus een verandering plaatsvindt in de beleving van de groeps cultuur. Een belangrijk uitgangspunt van de EQUIP cursus is dat er sprake is van een positieve groeps cultuur. In een positieve groeps cultuur voelen individuen zich verantwoordelijk voor elkaar en helpen elkaar ook daadwerkelijk (Nas, 2005). De jongeren leren tijdens het EQUIP programma vaardigheden aan, waardoor ze beter in staat zijn elkaar te helpen en waardoor er verwacht kan worden dat er een positievere beleving van de groeps cultuur ontstaat.

Verder komt Van der Velden (2009) in haar onderzoek tot de conclusie, dat kwaliteit van implementatie van het EQUIP programma te wensen over laat en dat dit van invloed kan zijn geweest op de effectiviteit van het programma. In de huidige pilotstudie zal er dan ook observatie onderzoek gedaan worden naar de programma integriteit van de EQUIP cursus bij de bijeenkomsten woedebeheersing en cognitieve vertekeningen. Dit zal gedaan worden aan de hand van observaties tijdens de bijeenkomsten van woedebeheersing en correctie van denkfouten. De programma integriteit zal bepaald worden aan de hand van bestaande observatieformulieren ontwikkeld door Helmond, Brugman, Potter, en Gibbs (2009) welke betrekking hebben op de implementatie richtlijnen, kwaliteit van programma uitvoering en responsiviteit van de participanten (Dane & Schneider, 1998). Vanwege beperkte gegevens over de blootstelling wordt deze niet meegenomen in de berekening van de programma integriteit. Op basis van de gegevens uit de observaties zal er een scheiding worden gemaakt in een hoge en lage mate van programma integriteit. Hierbij zal in principe worden uitgegaan van het artikel van Durlak en duPre (2008). Zij stellen dat positieve resultaten vaak behaald worden bij een uitvoering van minimaal 60% van het oorspronkelijke programma (Durlak & DuPre, 2008). Aan de hand van de integriteitscores zal gekeken worden of er een relatie is tussen de mate van programma integriteit en de mate van denkfouten en tussen de mate van programma integriteit en de beleving van de groeps cultuur. De verwachting is dat in groep met een relatief hoge programma integriteit er sprake zal zijn van een grotere afname van

denkfouten en een positievere beleving van de groepscultuur in vergelijking met de groep met een relatief lage programma integriteit.

Methode

Het huidige onderzoek heeft een pre-experimenteel ontwerp, waarbij er vijf EQUIP groepen op zowel de voormeting als de nameting drie vragenlijsten krijgen voorgelegd. Op basis van observaties zal een tweedeling worden gemaakt in groepen met meer en minder hoge programma integriteit. Twee groepen van een verschillende mate van programma integriteit worden vergeleken op effectmaten.

Steekproefbeschrijving

Het onderzoek is uitgevoerd op de praktijkschool Pouwer in Utrecht. Pouwer is een speciale onderwijsvoorziening voor kinderen met een IQ score tussen de 55-80, die extra ondersteuning bij het schoolwerk nodig hebben. Alleen leerlingen, die een advies voor praktijk onderwijs krijgen van de permanente commissie leerlingen zorg (PCL) worden aangenomen op deze school.

Bij de start van het onderzoek waren er 5 EQUIP groepen actief. Alle leerlingen uit de 2^e klas volgden verplicht de EQUIP cursus. In totaal waren er 3 klassen, waarvan 2 klassen willekeurig opsplijtst waren in 4 EQUIP groepen. De grootte van de EQUIP groepen varieerde tussen de 8 en 10 leerlingen. Jongens en meisje zaten gedurende de trainingen gemengd. Van de 40 leerlingen waren er 20 jongens en 20 meisjes. De leeftijd van de kinderen varieerde tussen de 12 en 14 jaar met een gemiddelde leeftijd van 13.2 jaar (SD= .51). De IQ score van de leerlingen varieerde tussen de 51 en de 82 met een gemiddelde IQ score van 72.44 (SD= 6.7). Van 39 leerlingen is het geboorteland van de ouders bekend. Op basis van deze gegevens is het percentage allochtone en autochtone leerlingen berekend. Daaruit blijkt dat het merendeel van de kinderen afkomstig is uit een etnische minderheidsgroep. Van de 39 leerlingen is 76.9 % afkomstig uit een etnische minderheidsgroep, waarvan 61.1% afkomstig is uit Turkije en Marokko. Van de 40 leerlingen uit de EQUIP groepen hebben 39 participanten op de voormeting de HID ingevuld en 36 participanten de klimaatlijst. Op de nameting hebben 31 participanten de HID ingevuld en 24 participanten de klimaatlijst.

Interventie: het EQUIP programma

Pouwer maakt gebruik van de residentiële instellingsversie van EQUIP (Teylingereind, 2006) maar dan zonder wederzijdse hulp bijeenkomsten. De reden dat Pouwer de instellingsversie gebruikt in plaats van de preventieve versie (DiBiase e.a., 2006; in van der Velden, 2009) is, omdat de instellingsversie in de ogen van de docenten minder taalvaardigheden vergt en ondersteund wordt door striptekeningen. De trainingen werden gegeven door de docenten. Vier van de vijf geobserveerde trainers hadden een volledige EQUIP –A training gevolgd. Één van de trainers werkte meer dan een jaar met EQUIP, de andere trainers minder dan een half jaar. Tijdens onderzoeksperiode hadden de docenten eens in de maand intervisie overleg. De EQUIP lessen werden in principe twee keer in de week gegeven in plaats van drie keer, zoals geadviseerd wordt door de auteurs van de preventie versie van EQUIP (DiBiase e.a., 2005; in van der Velden, 2009). Gedurende het jaar was er sprake van regelmatig lesuitval en de bepaalde lessen werden soms in 2x gegeven, waardoor de participanten niet de gehele cursus hebben doorlopen. De EQUIP lessen duurden ongeveer 50 à 60 minuten en vonden plaats in een klaslokaal.

Meetinstrumenten

How I Think questionnaire

Voor het meten van de denkfouten is gekozen om de HID (Hoe Ik Denk) vragenlijst schriftelijk af te nemen. De HID is de Nederlandstalige versie van de ‘How I Think Questionnaire’ en kan gebruikt worden voor het meten van zelfbeschermende cognitieve vertekeningen bij jongeren van 13 tot en met 20 jaar (Nas, Brugman & Koops, 2008). Er is gebruikt gemaakt van de aangepaste versie van de HID (van der Velden, 2009).

De aangepaste HID bestaat uit 58 items. Van de 58 items zijn 39 items bestemd voor het meten van 4 type cognitieve vertekeningen of denkfouten: egocentrisme (9 items, voorbeeld item: “soms moet je liegen om te krijgen wat je wilt”), anderen de schuld geven (10 items, voorbeelditem: ‘ik maak fouten, omdat ik met de verkeerde mensen omga’), goedpraten/verkeerd benoemen (9 items, voorbeeld item: ‘sommige mensen vragen om een pak slaag’), uitgaan van het ergste (11 items, voorbeeld item: ‘ik kan er niets aan doen dat ik vaak mijn geduld verlies’). Elk van de 39 items voor cognitieve vertekeningen zijn tevens toe te schrijven aan een van de vier categorieën van antisociaal gedrag die beschreven staan in de DSM-IV (diagnostic and statistical manual of mental disorders). Deze vier categorieën zijn

oppositieel opstandig (10 items), fysieke agressie (10 items), liegen (8 items) en stelen (11 items).

Er blijven nog 19 items over, waarvan elf items sociale wenselijkheid meten en 8 items gebruikt kunnen worden voor het detecteren van verdachte antwoorden. Volgens de handleiding (Barriga, Gibbs e.a, 2001; in Van der Velden, 2009) dient er voorzichtig omgegaan te worden met participanten, die boven de 4 of 4,25 scoren. Op de voormeting scoort 18% van de participanten boven de 4 en op de nameting 26%. De schaal voor het detecteren van verdachte antwoorden wordt in het huidige onderzoek niet verder gebruikt, vanwege de onduidelijkheid of deze schaal wel relevant is voor de Nederlandse populatie (van der Velden, 2009). De 11 vragen van de sociale wenselijkheidschaal zijn gebaseerd op de Marlowe-Crowne vragenlijst (Van der Velden, 2009). Voor de betrouwbaarheid van deze schaal is de Cronbach's alpha berekend, waarbij de alpha varieerde van .67 op de voormeting tot .55 op de nameting.

Participanten beantwoorden de vragen op een 6-punt Likert schaal die loopt van 'erg mee eens' tot 'erg mee oneens' (waarbij 1 = erg mee eens en 6 = erg mee oneens). De schalen worden omgepoold, zodat hoe hoger de score is hoe meer sprake er is van cognitieve vertekeningen. Uit de voormeting blijkt dat de jongeren uit het onderzoek hoog scoren op cognitieve vertekeningen. Aan hand van de Amerikaanse normen is voor de voormeting berekend welk percentage participanten uit het huidige onderzoek in de normale (scores onder het 74^e percentiel), de borderline (scores boven het 74^e percentiel) of de klinische range (scores boven het 84^e percentiel) scoort op cognitieve vertekeningen (Van der Velden, 2009). Het blijkt dat 54 % van de participanten in de normale range scoort, 13 % in borderline en 33% in de klinische range.

In onderzoek van Van der Velden (2009) kwam naar voren, dat de betrouwbaarheid en validiteit van HID goed was. Dit was in overeenstemming met resultaten uit eerdere onderzoeken. Om in het huidige onderzoek de interne consistentie van de vragenlijst te meten is voor de voor- en de nameting Cronbach's alpha berekend (tabel 1). Vanwege de lage samenhang met andere items zijn item 12 en 36 (sociale wenselijkheidschaal) en item 47 (anderen de schuld geven) verwijderd. Op de subschaal goedpraten en verkeerd benoemen na op de voormeting zijn alle schalen voldoende tot goed betrouwbaar.

Tabel 1. Betrouwbaarheid van de HID lijst en gemiddelde op de voormeting.

	<i>N items</i>	<i>α t1</i>	<i>α t2</i>	<i>Mt1</i>	<i>SDt1</i>
Schalen					
<i>Egocentrisme</i>	9	.67	.68	2.54	.59
<i>Anderen de schuld geven</i>	9	.61	.76	2.70	.69
<i>Goedpraten Verkeerd Benoemen</i>	8	.44	.73	2.40	.65
<i>Uitgaan van het ergste</i>	11	.71	.74	2.61	.71
<i>Totaal score</i>	37	.79	.92	2.56	.52

PPC- lijst

De ‘positieve klimaat lijst’ is ontwikkeld voor het meten van de groeps cultuur. De vragenlijst is opgebouwd uit vragen die afkomstig zijn van verschillende andere vragenlijsten, waarmee het schoolklimaat of groeps klimaat gemeten kan worden. Daarnaast zijn er 7 extra items aan toegevoegd (Helmond, 2009). De PPC lijst bestaat uit 9 items afkomstig uit de ‘sense of community’ (van der Velden, 2009), 12 items uit de ‘social support’ (Zimet, Dahlem, Zimet & Farley, 1988) en 2 items uit ‘positive peer culture’ (Vorrath & Brendtro, 1985) en tot slot de 7 toegevoegde items. De PPC lijst bestaat in totaal uit 30 items.

De 30 items zijn onder te verdelen in drie schalen: hulp en steun krijgen (12 items, voorbeelditem: “ik kan mijn zorgen en problemen met de groep delen”), hulp en steun geven (10 items, voorbeeld item: ‘mensen in de groep kunnen hun zorgen en problemen met me delen’) en veiligheid en vertrouwen (8 items, voorbeeld item: ‘je moet oppassen wat je doet, anders wordt je door anderen in de groep gepakt’). De participanten beantwoorden de vragen aan de hand van een 6-punts Likert schaal variërend van ‘erg mee eens’ tot ‘erg mee oneens’ (waarbij 1 = erg mee eens en 6 = er mee oneens).

Om in het huidige onderzoek de interne consistentie van de PPC lijst te meten is voor de voor- en de nameting Cronbach’s alpha berekend (tabel 2). Items 29 is verwijderd vanwege een fout in de lijst, waardoor deze niet ingevuld is. Item 8 is verwijderd vanwege de lage samenhang in

de posttest. De alfa's zijn voor alle schalen, behalve veiligheid en vertrouwen op de nameting, voldoende betrouwbaar.

Tabel 2. Betrouwbaarheid van de PPC lijst.

	<i>N</i> <i>items</i>	<i>α t1</i>	<i>α t2</i>
Schalen			
<i>Hulp en steun krijgen</i>	12	.70	.82
<i>Hulp en steun geven</i>	9	.69	.81
<i>Veiligheid en vertrouwen</i>	7	.62	.54
<i>Totaal score</i>	28	.87	.91

Observatie instrument programma integriteit

Voor de observatie van de integriteit van de implementatie van de EQUIP cursus is gebruik gemaakt van het meetinstrument 'programma integriteit EQUIP' (Helmond, Brugman, Potter, & Gibbs, 2009). In dit meetinstrument zijn de implementatie indicaties omgezet naar observeerbare criteria.

De programma integriteit is gemeten aan de hand van de 'programma integriteit observatie formulieren' welke zijn ingevuld door de onderzoekers (zie tabel 1). Voor het huidige onderzoek is alleen gebruik gemaakt voor de formulieren behorende bij de bijeenkomsten van woedebeheersing en correctie van denkfouten.

Bij woedebeheersing en correctie van denkfouten zijn de formulieren per bijeenkomst verschillend. Op de formulieren staan de bijeenkomst criteria. Door middel van het wel of niet aanvinken van een bolletje moet per criterium aangeven worden of de trainer hier wel of niet aan heeft voldaan.

Naast de bijeenkomst formulieren is gebruik gemaakt van de 'participanten formulieren' en de 'equiper/coach formulieren'. De participanten formulieren hebben betrekking op het gedrag van de participanten tijdens de bijeenkomst, bijvoorbeeld 'participanten waren positief: actief en geïnteresseerd'. De meeste items worden gescoord van 'geen participanten' tot en met 'alle participanten'.

De equipper/coach formulieren hebben betrekking op manier waarop de equipper de bijeenkomst geeft, bijvoorbeeld 'De equipper/coach gaf constructieve kritiek'. De meeste items worden gescoord van 'nooit/zelden' tot en met 'meestal/vaak'

Tot slot is er een 'observator opmerkingen formulier'. Eventuele opmerkingen kunnen hierop geformuleerd worden en de opstelling van de participanten en de equipper kan getekend worden. Daarnaast kunnen er een aantal terugkomende programma aspecten geturfd worden, die later gebruikt kunnen worden bij het invullen van de participanten en equipper formulieren¹.

Er is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd om de inter-observator betrouwbaarheid van het observatie instrument te berekenen. Over een drietal gezamenlijk uitgevoerde observaties is de Cohen's Kappa berekend. De kappa's waren respectievelijk '.70', '.79' en '.89'. Er kan gesproken worden over een hoge interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.

Procedure

De school is in het schooljaar van 2009/2010 gestart met het geven van de EQUIP cursus aan de leerlingen. Bij de voormeting van de vragenlijsten was de school al gestart met de EQUIP cursus. Op het moment van aanvang hadden de jongeren de 10^e EQUIP bijeenkomst gehad. De voormeting heeft plaatsgevonden in week 10 en 11 en de nameting heeft plaatsgevonden in week 21 en 22. De EQUIP cursus was gestart in de groepen in week 5. Er zit een periode van 10 weken tussen de voor- en nameting. De eerste bijeenkomst van woedebeheersing en cognitieve vertekeningen is geobserveerd in week 15 en de laatste in week 23. De observaties zijn verspreid over een periode van 8 weken.

Afname vragenlijsten bij de leerlingen

In maart (week 10 en 11) is de voormeting gedaan. Deze bestond uit afname van de zelfevaluatie lijsten voor het meten van de morele oriëntatie (MOL, zie Elboujdaini, 2010), denkfouten (HID) en de groepscultuur (PPC lijst). De drie vragenlijsten zijn klassikaal en onder schooltijd afgenomen. De MOL en de HID zijn achter elkaar afgenomen onder leiding van de onderzoekers. Na een korte mondelinge en geschreven instructie konden de leerlingen starten met invullen van de zelfevaluatie lijsten. De leerlingen werden aangemoedigd vragen te stellen wanneer ze iets niet begrepen. Na afronding van de vragenlijsten kregen de participanten een kleine beloning. Aangezien de leerlingen niet voldoende concentratie op

¹ Naast de observator formulieren bestaat het meetinstrument 'programma integriteit EQUIP' uit zelfevaluatie formulieren voor de EQUIPER/Coach, deze zijn in huidig onderzoek niet verder uitgewerkt.

konden brengen om drie lijsten in te vullen is de PPC lijst in de week erna afgenomen, onder leiding van de docent. Eind mei heeft de nameting plaatsgevonden. Wederom zijn de HID en de MOL afgenomen onder leiding van de onderzoekers en is de PPC lijst in een later stadium afgenomen onder leiding van de docenten. Alle drie de vragenlijsten zijn schriftelijk en klassikaal afgenomen.

Observaties

Om te kijken naar de programma integriteit van de EQUIP cursus tijdens de woede en de morele keuze bijeenkomsten zijn er een aantal EQUIP bijeenkomsten geobserveerd. Voor een verdere uitwerking van de programma component morele keuze wordt verwezen naar het onderzoek van Elboujdaini (2010) In totaal zijn er 6 woedebijeenkomsten geobserveerd. Gedurende 1 bijeenkomst waren er twee EQUIP groepen samengevoegd. De trainers hadden een gelijkwaardige rol en zijn beiden geobserveerd. Er is getracht om bij elke vaste trainer ten minste 1 keer te observeren. Uiteindelijk is er bij drie trainers 1 woede bijeenkomst geobserveerd en bij 2 trainers 2 woedebijeenkomsten. Gedurende de training was er vaak nog een ondersteunde trainer aanwezig. In tabel 3 staat een beschrijving van de geobserveerde bijeenkomsten, aantal aanwezige leerlingen en het nummer van de trainer.

De bijeenkomsten vonden plaats in klaslokalen. Voorafgaand aan een observatie legde de observator kort uit wat zij kwam doen. Van belang was, dat er duidelijk naar voren kwam dat er op de trainer gelet zou worden en niet op de leerlingen. Vervolgens nam de observator ergens buiten de groep plaats. Met behulp van reeds bestaande observatie formulieren werd de bijeenkomst geobserveerd. Tevens is er na afloop van bijna elke bijeenkomst feedback gegeven op de uitvoering van de bijeenkomst. De onderzoekers observeerden de bijeenkomsten afzonderlijk van elkaar.

Tabel 3. Beschrijving van de geobserveerde bijeenkomsten.

Datum Observatie	bijeenkomst	aantal leerlingen	aantal observatoren	trainer
15-04-2010	minder kwaad worden	10	1	5
19-04-2010	minder kwaad worden	9	2	1/2
20-04-2010	minder kwaad worden	8	1	3
02-06-2010	ik uitspraken	6	1	4
08-06-2010	Ik uitspraken	5	1	2

Analyseplan

Ten eerste worden enkele gegevens van de steekproef uitgelicht in de beschrijvende statistiek, waarbij aandacht wordt besteed aan de ontbrekende gegevens. Daarnaast wordt de programma integriteit per groep berekend en worden de groepen op basis van deze percentages ingedeeld in een groep met een lage programma integriteit en een groep met een hoge programma integriteit. Voor het beantwoorden van de eerste vraagstelling -of er een significant verschil tussen de scores op de HID en de PPC bij de eerste afname en tweede afname- zal er een paarsgewijze T-toets uitgevoerd worden. Ten tweede zal er een multivariate analyse (General Linear Model, Repeated Measures) worden toegepast om te zien of er een relatie is tussen de mate van programma integriteit en denkfouten en tussen programma integriteit en de beleving van de groepscultuur.

Resultaten

Ontbrekende data

In de huidige studie ontbreken meerdere gegevens in de dataset. Ten eerste is er sprake van een aantal ontbrekende respondenten. Op de HID ontbreekt in de voormeting 1 respondent en in de nameting 9 respondenten. Op de PPC lijst ontbreken in de voormeting 4 respondenten en in de nameting 16 respondenten. Dit heeft er toe geleid dat het aantal participanten dat meegenomen kan worden in de analyses aanzienlijk is afgenomen. Van de ingevulde HID lijsten zijn er op de voormeting in totaal 64 items niet ingevuld (2,9%) en op de nameting 6 items (0.4 %). Van de ingevulde PPC lijsten zijn er op de voormeting in totaal 36 items niet ingevuld (3,6%) en op de nameting 9 items (0.4%). Er is gecontroleerd of alle participanten ten minste 70% van de lijsten ingevuld hadden. Op de HID bleek dat de participanten maximaal 25% van items niet ingevuld hadden en op de PPC lijst 29 % van de items.

Bepaling van de programma integriteit

Op basis van de observaties bij de bijeenkomsten van woedebeheersing cognitieve vertekeningen is per trainer en per onderdeel (participanten gedrag, uitvoering EQUIPER/coach, bijeenkomst criteria) de programma integriteit berekend en uitgedrukt in

percentages. De integriteit is per EQUIP groep en per onderdeel berekend (tabel 4), waarbij er in groep 1 en 2 twee observaties zijn gedaan en in groep 3,4 en 5 één observatie. De percentages van de bijeenkomst criteria zijn berekend aan de hand van de volgende berekening: (onderdelen behandeld/totaal aantal onderdelen) *100. De percentages voor de equiper/coach en de participanten formulieren zijn berekend aan de hand van de volgende formule: (behaalde score/ maximaal haalbare score) * 100. De percentages voor de equiper/coach en de participanten formulieren zijn berekend aan de hand van de volgende berekening: (behaalde score/ maximaal haalbare score) * 100. De groepen worden onderverdeeld in hoge en lage programma integriteit. De groepen met een integriteitscore van 60% of hoger (groep 1, 2 en 4) worden ingedeeld bij een hoge programma integriteit en de andere twee groepen (3 en 5) bij een lage programma integriteit.

Tabel 4. Percentages programma integriteit.

	Groep1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5
Bijeenkomst criteria	56/75%	49/50%	26 %	79 %	22 %
Participanten	59/63 %	58/70 %	52 %	83 %	55 %
Equiper	76/54 %	79/63 %	63 %	74 %	64 %
Gemiddeld	64 %	61 %	47 %	79 %	47 %

Is er sprake van een verbetering in de mate van denkfouten na het volgen van de EQUIP cursus?

Vooraf is er door middel van een Anova berekend of er op de voormeting significante verschillen zijn tussen de vijf groepen in de sociale wenselijkheidscores en in de mate van cognitieve vertekeningen. Er blijken geen verschillen te zijn tussen de vijf groepen in de sociale wenselijkheidscores ($F(4,34)=.58$, $p>0.05$) en tevens niet op de cognitieve vertekeningen egocentrisme ($F(4,34)=.74$, $p>0.05$), anderen de schuld geven ($F(4,34)=.64$, $P>0.05$), goedpraten verkeerd benoemen ($F(4,34)=.99$, $P>0.05$), uitgaan van het ergste ($F(4,34)=.071$, $P>0.05$) en de totaal scores ($F(4,34)=.108$, $P>.05$). Vervolgens is er aan de hand van een paarsgewijze t-toets berekend of er sprake is van een significant verschil tussen de voor- en nameting in scores op de subschalen en op de totale HID score. De verwachting was, dat er een afname zou zijn in de mate van de denkfouten. Er blijkt geen significante afname te zijn in de mate van denkfouten (tabel 5). Er lijkt eerder een toename te zijn in de

mate van denkfouten. Aan de hand van Cohen's d zijn de effect groottes berekend. Er is sprake van een klein negatief effect. De hypothese wordt verworpen.

Tabel 5. Verandering in denkfouten na het volgen van EQUIP.

	<i>N items</i>	<i>Mt1</i>	<i>SDt1</i>	<i>Mt2</i>	<i>SDt2</i>	<i>t</i>	<i>D</i>
Schalen							
<i>Egocentrisme</i>	9	.2.54	.59	2.59	.80	.37	-0.07
<i>Anderen de schuld geven</i>	9	2.70	.69	2.84	.91	1.02	-0.17
<i>Goedpraten Verkeerd Benoemen</i>	8	.2.40	.65	2.66	.87	1.53	-0.34
<i>Uitgaan van het ergste</i>	11	.2.61	.71	2.64	.73	.29	-0.04
<i>Totaal score</i>	37	.2.56	.52	2.69	.73	1.02	-0.21

* $P < .05$

2. Is er sprake van een significante verbetering in de beleving van de groeps cultuur na het volgen van de EQUIP cursus?

Hierbij werd verwacht dat er een toename zou zijn in de beleving van de groeps cultuur. Eerst is er een ANOVA gedaan om te kijken of er op de voormeting verschillen zijn tussen de vijf groepen op de subschalen en op de gehele PPC lijst. Dit blijkt niet zo te zijn; hulp en steun krijgen ($F(4,31)=.62, p>0.05$), hulp en steun geven ($F(4,31)=.19, p>0.05$), veiligheid en vertrouwen ($F(4,31)=.1.31, p>0.05$) en de totale PPC lijst ($F(4,31)=.50, p>0.05$).

Er is wederom een t-toets uitgevoerd om de scores voor de beleving van de groeps cultuur op de voormeting te vergelijken met de scores op de nameting. Uit de paarsgewijze t-toets blijkt, dat er een significante toename in de beleving van de groeps cultuur op de schaal hulp en steun krijgen (Tabel 6). Voor de andere schalen en voor de totale score blijkt geen significante toename te zijn in de beleving van de groeps cultuur. Wel lijkt er een positieve trend te zijn in de beleving van de groeps cultuur. De hypothese wordt deels aangenomen. Wederom zijn aan de hand van Cohen's d de effect groottes berekend. Er is sprake van een klein positief effect.

Tabel 6. Verandering in de beleving van de groeps cultuur na het volgen van EQUIP.

	<i>N</i> <i>items</i>	<i>Mt1</i>	<i>SDt1</i>	<i>Mt2</i>	<i>SDt2</i>	<i>t</i>	<i>D</i>
Schalen							
<i>Hulp en steun krijgen</i>	12	4.04	.63	4.35	.77	2.71*	.44
<i>Hulp en steun geven</i>	9	4.27	.68	4.53	.77	1.89	.36
<i>Veiligheid en vertrouwen</i>	7	4.12	.79	4.15	.82	0.20	.04
<i>Totaal score</i>	28	4.14	.61	4.36	.69	1.99	.34

* $P < .05$

3. Is er een relatie tussen de mate van programma integriteit en een verandering in de mate van denkfouten?

De verwachting was dat er een negatieve relatie zou zijn tussen de programma integriteit en de mate van denkfouten: hoe hoger de programma integriteit, des te sterker de afname van denkfouten. Aan de hand van een herhaalde metingen analyse is onderzocht of er sprake is relatie tussen de mate van denkfouten op de subschalen en de totale HID score mate van programma integriteit. Voor zowel de schalen egocentrisme, anderen de schuld geven, goedpraten verkeerd benoemen, uitgaan van het ergste als voor de totale HID score is er geen significante relatie tussen de mate van programma integriteit en de mate van denkfouten gevonden (tabel 7). De hypothese wordt verworpen. In de analyse is gecontroleerd voor IQ, sociale wenselijkheid, sekse en etniciteit door deze op te nemen als covariaat. Op de schaal egocentrisme is een effect gevonden van sekse ($F(1, 27) = 8.51, p = .007$). Het blijkt dat er op de schaal egocentrisme een toename van denkfouten is voor jongens en een afname voor meisjes. Tevens is er een effect gevonden van sociale wenselijkheid op de schalen egocentrisme ($F(1, 27) = 6.54, p = .016$), goedpraten verkeerd benoemen ($F(1, 27) = 8.37, p = .007$) en op de totaal scores ($F(1, 27) = 4.95, p = .035$). Er dient voorzichtig omgegaan te worden met de interpretatie van de scores.

Tabel 7. Relatie tussen de programma integriteit en cognitieve vertekeningen.

	Lage integriteit (N = 16)				Hoge integriteit (N = 14)				<i>F (df)waarde</i>
	voormeting M	SD	nameting M	SD	voormeting M	SD	nameting M	SD	
<i>Egocentrisme * integriteit</i>	2.39	.63	2.58	.66	.2.70	.49	2.60	.96	(1,28) 1.28
<i>Goedpraten Verkeerd benoemen * integriteit</i>	2.45	.66	2.58	.66	.2.34	.66	2.77	1.08	(1,28) .75
<i>Uitgaan van Het ergste * integriteit</i>	2.72	.76	2.63	.75	2.48	.66	2.66	.75	(1,28) 1.12
<i>Anderen de Schuld geven * integriteit</i>	2.83	.73	2.81	.82	2.54	.63	2.88	1.04	(1,28) 1.70
<i>Totaal score * integriteit</i>	2.62	.53	2.67	.61	.2.49	.52	2.70	.87	(1,28) .44

* $p < .05$

4. Is er een relatie tussen de mate van programma integriteit en de beleving van de groeps cultuur?

De verwachting was dat er een positieve relatie zou zijn tussen de mate van programma integriteit en de beleving van de groeps cultuur: hoe hoger de programma integriteit hoe hoger de beleving van de groeps cultuur. Aan de hand van een herhaalde metingen analyse is berekend of er sprake is van een significant verband tussen de programma integriteit en de scores op subschalen en de hele PPC lijst. Voor de schaal hulp en steun krijgen, hulp en steun geven, veiligheid en vertrouwen en voor de totale PPC lijst wordt er geen relatie gevonden tussen de mate van programma integriteit en de beleving van de groeps cultuur (tabel 8). In de analyse is gecontroleerd voor IQ, sekse en etniciteit door deze op te nemen als covariaat. Voor de relatie tussen programma integriteit en de groeps cultuur is geen effect gevonden van IQ, sekse of etniciteit. De hypothese wordt verworpen.

Wel is er een positieve trend te zien. Daarom zijn aan de hand van Cohen's d de effect groottes berekend voor de groep met een lage programma integriteit en de groep met een hoge programma integriteit. Voor de groep met een lage programma integriteit worden kleine positieve effecten gevonden. Voor de groep met een hoge programma integriteit worden middel grootte positieve effecten gevonden, behalve voor de schaal veiligheid en vertrouwen (klein positief effect).

Tabel 8. Relatie tussen de programma integriteit en de beleving van de groepscultuur.

	Lage integriteit (N 16)					Hoge integriteit (N14)					<i>F</i> (<i>df</i>)
	Voormeting		Nameting		<i>D</i>	voormeting		nameting		<i>D</i>	
	M	SD	M	SD			M	SD	M		SD
<i>Hulp en steun krijgen * integriteit</i>	4.11	.78	4.20	.87	.11	3.98	.54	4.45	.70	.65	(1,20) 3.04
<i>Hulp en steun geven * integriteit</i>	4.32	.79	4.32	.83	-	4.24	.62	4.67	.73	.63	(1,20) 2.78
<i>Veiligheid en vertrouwen * integriteit</i>	4.05	.77	4.10	.83	.06	4.16	.83	4.18	.84	.02	(1,20) .006
<i>Totaal score * integriteit</i>	4.17	.67	4.21	.74	.06	4.11	.58	4.46	.67	.56	(1,20) .19

* $p < .05$

Discussie

Het doel van de huidige pilotstudie was om de programma integriteit van de EQUIP cursus, zoals uitgevoerd op een school voor praktijk onderwijs, te bepalen om vervolgens te kijken of de programma integriteit van invloed was op de effectiviteit van de cursus. Ten eerste werd verwacht, dat na het volgen van EQUIP er een significante afname zou zijn in de mate van denkfouten. In eerder onderzoek van Van der Velden (2009) werd een kleine afname in de mate van denkfouten na het volgen van de EQUIP cursus gevonden. Uit de resultaten van het huidig onderzoek is gebleken, dat er geen significante verandering plaats heeft gevonden in de mate van denkfouten.

Ten tweede werd verwacht dat er een stijging zou zijn in de beleving van de groeps cultuur. Met het EQUIP programma wordt getracht een negatieve groeps cultuur om te buigen naar een positieve groeps cultuur. De jongeren leren tijdens het EQUIP programma vaardigheden aan, waardoor ze beter in staat zijn elkaar te helpen en waardoor er verwacht kon worden dat er een positievere beleving van de groeps cultuur zou ontstaan (Gibbs e.a., 1995). In het huidig onderzoek is een significante toename op de schaal hulp en steun krijgen gevonden. Daarnaast lijkt er op de andere schalen een positieve trend te zijn in de beleving van de groeps cultuur.

Naast een afname van denkfouten en een toename in de beleving van de groeps cultuur werd er een relatie verwacht tussen de mate van programma integriteit en de mate van denkfouten en beleving van de groeps cultuur. Uit onderzoek van Dane en Schneider (1998) is gebleken, dat een hogere programma integriteit leidt tot betere effecten. De verwachting was hoe hoger de programma integriteit des te sterker de afname van denkfouten en des te positiever de beleving van de groeps cultuur zou zijn. Uit de resultaten is gebleken, dat er in het huidig onderzoek geen relatie is tussen de mate van programma integriteit en de mate van denkfouten. Wel werd er een effect gevonden voor sekse op de schaal egocentrisme. De jongens lieten een toename zien op deze schaal. Daarnaast werd er een effect gevonden van sociale wenselijkheid, waardoor er voorzichtig omgegaan dient te worden met de interpretatie van de resultaten. Voor de beleving van de groeps cultuur werd ook geen relatie gevonden met programma integriteit. Wel bleek uit de effectgroottes, dat op de schalen hulp en steun krijgen, hulp en steun geven en de totaal score, dat het effect groter was voor de groep met een hoge programma integriteit dan voor de groep met een lage programma integriteit.

Een eerste mogelijke verklaring voor het gelijk blijven van de mate van denkfouten is dat er mogelijk pas een afname in de mate van denkfouten plaats kan vinden wanneer er een

positieve groeps cultuur heerst. Enerzijds wordt getracht een negatieve groeps cultuur om te buigen tot een positieve groeps cultuur, door het aanleren van vaardigheden (Gibbs e.a., 1995). Anderzijds is het aannemelijk, dat er pas een verbetering in de mate van denkfouten plaats kan vinden wanneer deze positieve groeps cultuur, waarin de jongeren elkaar vertrouwen en open staan voor elkaar, al gecreëerd is. De periode van tien weken tussen de voor- en nameting is dan tekort geweest om een effect op denkfouten te kunnen waarnemen.

Hierop aansluitend is goed mogelijk dat de programma blootstelling in deze periode van tien weken te laag geweest voor de doelgroep. Uit onderzoek van Nas (2005) is gebleken, dat jongeren met een lage IQ score evenveel denkfouten maken als jongeren met antisociale gedragsproblemen. Op basis van de gemiddelde scores op cognitieve vertekeningen voormeting kan ook geconcludeerd worden dat een derde van de jongeren, geclassificeerd kon worden als klinisch. In instellingen met jongeren met antisociale gedragsproblemen wordt het EQUIP programma vijfmaal per week aangeboden. Binnen het praktijkonderwijs werd er, afgezien van de regelmatige lesuitval, maximaal tweemaal per week een EQUIP bijeenkomst gehouden terwijl het EQUIP programma voor het onderwijs tenminste driemaal per week gegeven dient te worden.

Hoewel de blootstelling in het huidig onderzoek niet meegenomen is voor het bepalen van de programma integriteit vormt het wel een onderdeel van de programma integriteit en het is één van voorwaarden voor de effectiviteit van een programma (Dane & Schneider, 1998). Naast blootstelling schoot de kwaliteit van de EQUIP cursus, zoals gegeven binnen het praktijkonderwijs, ook op andere punten tekort. Zo is uit de percentages voor het bepalen van de programma integriteit gebleken, dat de implementatie van de programma inhoud over het algemeen laag was (Dane & Schneider, 1998). De lage score op de bijeenkomst criteria werd meestal gecompenseerd door het participanten en equipper/coach gedrag. Uit onderzoek van Dane en Schneider (1998) is gebleken dat er in enkele studies bewijs gevonden is dat bepaalde programma-effecten van preventiestudies alleen werden gevonden wanneer er een voldoende hoeveelheid van de voorgeschreven programma-inhoud werd gegeven. Daarnaast was er geen training van en supervisie op de staf, waardoor de staf mogelijk niet de kernpunten van het EQUIP programma over kan brengen op jongeren.

Er kan dus geconcludeerd worden, dat de programma integriteit binnen het praktijkonderwijs over het algemeen aan de lage kant is. Mogelijk heeft er hierdoor geen afname plaatsgevonden in de mate van denkfouten en werd er geen relatie gevonden tussen de programma integriteit en de mate van denkfouten en de beleving van de groeps cultuur.

Tot slot is het mogelijk, dat er geen samenhang gevonden is tussen de programma integriteit en de mate van denkfouten en beleving van de groepscultuur, doordat er sprake is van een beperkt aantal observaties. Mogelijk geeft op basis van het beperkte aantal observaties de integriteitscore een vertekend beeld van de werkelijkheid.

Beperkingen van het onderzoek

In het huidige onderzoek is er sprake van meerder beperkingen. Ten eerst het onderzoeksdesign. Er was in het huidige onderzoek geen sprake van een controle groep. Het is dus niet met zekerheid te zeggen of effecten die gevonden zijn verband houden met de EQUIP cursus of met het feit dat dezelfde instrumenten een tweede maal zijn afgenomen of andere omstandigheden (tijd van het jaar, enz.).

Ook met betrekking tot de steekproef en de meetinstrumenten zijn er enkele beperkingen. Door de uitval van participanten op de nameting is er een kleine steekproef overgebleven. De kans dat er een statistisch significant effect gevonden kon worden is hierdoor afgenomen. Bovendien zijn de resultaten minder generaliseerbaar naar andere kinderen van de praktijkschool. Ook het aantal observaties was beperkt wat een vertekend beeld kan geven van de werkelijkheid. Verder is het de vraag of het meetinstrument dat gebruikt is voor het meten van cognitieve vertekeningen wel geschikt is voor deze jongeren. De betrouwbaarheid op de HID was op de meeste schalen voldoende, maar lager dan in het onderzoek van Van der Velden (2009). Gedurende de afname kwam duidelijk naar voren, dat de jongeren moeite hadden met het begrijpen van sommige vragen. Zo bevatten een aantal vragen bijvoorbeeld een dubbele ontkenning (bijvoorbeeld “als iemand niet doet wat ik zeg is het niet mijn schuld als hij gewond raakt”) welke voor de jongeren moeilijk te begrijpen zijn. De vraag is dus of we wel meten wat we denken te meten.

Een laatste belangrijke beperking in het onderzoek is dat er geen enkele gegevens zijn over de mate van antisociaal gedrag bij de participanten. Het is goed mogelijk, dat het EQUIP programma een ander effect heeft op jongeren met veel antisociale gedragsproblemen dan op jongeren met minder antisociale gedragsproblemen. Er is wel aan de docenten van de leerlingen gevraagd om de ‘teacher report form’ (TRF) voor een aantal leerlingen in te vullen. Deze zijn alleen niet ingevuld ingeleverd bij de onderzoekers.

Aanbevelingen

In eerder onderzoek naar de effectiviteit van de EQUIP cursus in het onderwijs is niet gekeken naar de het effect op het groepsklimaat en naar de relatie tussen programma integriteit en de effectiviteit van het EQUIP programma. In het huidig onderzoek is een belangrijke bevinding dat de mate van programma integriteit binnen het praktijkonderwijs vrij laag ligt, waardoor de effectiviteit van EQUIP mogelijk afneemt. Het huidig onderzoek geeft een aantal belangrijke aanknopingspunten voor het verbeteren van de integriteit. Zo is het van belang dat de equipers/coaches training en supervisie krijgen, zodat ze de kernpunten van het programma aan de hand van de juiste protocollen en technieken over kunnen brengen op de leerlingen. Toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen of hierdoor de effectiviteit van het EQUIP programma versterkt wordt.

Een tweede punt is dat onderzocht moet worden in hoeverre de EQUIP cursus in de huidige vorm geschikt is voor jongeren met een laag IQ. De voorbeelden uit de EQUIP cursus, zoals gegeven in het praktijkonderwijs, zijn niet passend bij de doelgroep en de frequentie van blootstelling ligt laag. Jongeren met een lage IQ score hebben juist behoefte aan herhaling om het gedrag zich eigen te maken. Mogelijk blijft de informatie, die tijdens de EQUIP cursus ter sprake komt in onvoldoende mate hangen. Het is voor toekomstig onderzoek van belang na te gaan of de effecten van de EQUIP cursus verbeteren als de frequentie van blootstelling omhoog gaat en er over langere periode onderzoek gedaan. Daarnaast kan de frequentie van blootstelling eventueel verhoogd worden door het toevoegen van wederzijdse hulp bijeenkomsten. Aan de hand van wederzijdse hulp bijeenkomsten zouden de jongeren de vaardigheden uit de EQUIP bijeenkomst kunnen oefenen. Toekomstig onderzoek zal uit moeten wijzen of het mogelijk is om wederzijdse hulpbijeenkomsten toe te voegen aan de EQUIP cursus en of hierdoor de effecten van de EQUIP cursus veranderen.

Tot slot zal er gekeken moeten worden of de HID lijst wel geschikt is voor het meten van cognitieve vertekeningen bij jongeren met een laag IQ. De HID vereist toch een bepaalde taalvaardigheid, die de jongeren mogelijk niet hebben. Mogelijke aanpassingen zijn het verwijderen van vragen met een dubbele ontkenning en korte vragen met eenvoudig taalgebruik. Aanpassingen of vereenvoudiging van het instrument impliceren nieuw validatie onderzoek.

Referentielijst

- Barriga, A.Q., Morrison, E.M., Liau, A.K. & Gibbs, J.C. (2001). Moral cognition: Explaining the gender difference in antisocial behaviour. *Merrill Palmer Quarterly*, 47 (4), 532-562.
- Brugman, D., Bink, M.D. (2010). Effects of the EQUIP peer intervention program on self-serving cognitive distortions and recidivism among delinquent male adolescents. *Psychology, Crime & Law*, 1-14.
- Cunningham, P.B., Henggeler, S.W. (2001). Implementation of an empirically based drug and violence prevention and intervention program in public school settings. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 221-232.
- Dane, A. V. & Schneider, B. H. (1998). Program integrity in primary and early secondary prevention: Are implementation effects out of control? *Clinical Psychology Review*, 18, 23-45.
- Durlak, J.A., & DuPre, E.P. (2008) Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and the factors affecting implementation. *American Journal of Community Psychology*, 41, 327-350.
- Dusenbury, R., Brannigan, R., Falco, M., Hanson, W.B. (2003). A review of research on fidelity of implementation implications for drug prevention in school settings. *Health Educational Research*, 18, 237-256.
- Gibbs, J.C., Potter, G.B. & Goldstein, A.P. (1995). *The EQUIP Program. Teaching youth to think and act responsibly through a peer-helping approach*. Champaign, Illinois: Research Press.
- Gibbs, J.C., Potter, G.B., Barriga, A.Q., Liau, A.K. (1996). Developing the helping skills and

prosocial motivation of aggressive adolescents in peer group programs. *Aggression and Violent Behavior*, 3, 283-305.

Helmond, P. E. (2009). Meetinstrument Programma Integriteit EQUIP. Universiteit Utrecht, Ontwikkelingspsychologie.

Nas, C.N. (2005). *EQUIPping delinquent male adolescents to think pro-socially*. Dissertatie UU, vakgroep ontwikkelingspsychologie.

Nas, C.N., Brugman, D., Koops, W. (2008). Measuring self-serving cognitive distortions with the 'how i think' questionnaire. *European Journal of Psychological Assessment*, 23, 181-189.

Van de Velden, F. (2009). *EQUIPping high school students. Effects of a Universal prevention program on antisocial behavior*. Enschede: Ipskamp drukkers. Dissertatie UU, vakgroep ontwikkelingspsychologie.

Van der Velden, F., Brugman, D., Boom, J., Koops, W. (2010). Moral cognitive processes explaining antisocial behavior in young adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 34, 292-301.

Vincken, M., Eijkelenboom, A., Muris, P., Meesters, C. (2004). 'Zelfcontrole': Een effectief interventie-programma voor kinderen met agressief en oppositioneel gedrag. *Kind en Adolescent Praktijk*, 3, 17-23.